

आहेत. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, न्याय व विज्ञाननिष्ठा या मूल्यांचा प्रचार व प्रसार त्यांनी आपल्या वाणीतून देश-विदेशांतही केला. 'अस्तिक शिरोमणी चार्वाक,' 'एकलव्य,' 'शंबूक आणि झलकारी बाई,' 'गुलामांचा आणि गुलाम करणारांचा धर्म एक नसतो,' 'चार्वाकदर्शन,' 'विद्रोही तुकाराम,' 'धर्म की धर्मापलीकडे,' 'बळीवंश,' 'तथागत बुद्ध आणि संत तुकाराम,' 'सर्वोत्तम भूमिपुत्र गौतम बुद्ध,' 'महात्मा फुले आणि धर्म,' 'महात्मा फुले आणि शिक्षण,' 'हिंदू संस्कृती आणि स्त्री,' 'शिवराय : संस्कार आणि शिक्षण,' 'महाभारतातील स्त्रिया भाग एक व दोन' आणि 'वादांची वादळे' अशी मोठी ग्रंथसंपदा त्यांनी लिहिली आहे.

आ. ह. साळुंखे यांच्या वैचारिक कार्याला अमेरिकेतील 'महाराष्ट्र फाऊंडेशन'चा साहित्य पुरस्कार, मुंबईचा 'महाकवि अश्वघोष जीवनगौरव' पुरस्कार, महाराष्ट्र शासनाचा 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर' पुरस्कार, सामाजिक कृतज्ञता निधीचा 'डॉ. राम आपटे' पुरस्कार, शिवाजी विद्यापीठाचा 'प्रतापसिंह महाराज (थोरले)' पुरस्कार इत्यादी पुरस्कार मिळाले आहेत. तसेच 'विचारवेध साहित्य संमेलना'चे अध्यक्षपदही त्यांनी भूषविले आहे.

'आता आमच्या धडावर आमचेच डोके असेल !' या पुस्तकातून प्रा.श्रीनिवास दीक्षितांनी 'चार्वाकदर्शन' या ग्रंथावर घेतलेल्या आक्षेपांना डॉ. आ. ह. साळुंखे यांनी दिलेले उत्तर आहे. भारतीय वैदिक आणि अवैदिक संस्कृतीमध्ये सतत संघर्ष दिसून येतो. भारतीय संस्कृतीचा उगम वैदिक संस्कृतीत नसून अवैदिक संस्कृतीत आहे, हे लेखकाने सप्रमाण सिद्ध केले आहे.

इतिहासाचे भान की लुच्चेपणा ?

'वेद' या शीर्षकाखाली प्रा. दीक्षित लिहितात, "वैदिकतेचा आणखी थोडा विचार येथे करूया. कारण डॉ. साळुंखे यांचे संबंध पुस्तक असे एक

चित्र उभे करते की भारताचा वैचारिक इतिहास म्हणजे वैदिकांची जीवनदृष्टी आणि लोकायतांची जीवनदृष्टी यांच्यात सतत चाललेल्या संघर्षाचा इतिहास होय. हे चित्र खरे नाही.”

भारतीय संस्कृतीमध्ये झालेल्या संघर्षाविषयी माझी भूमिका काय आहे, हे येथे थोडे स्पष्ट करतो. येथे झालेला संघर्ष अत्यंत गुंतागुंतीचा आहे. येथे जसा आर्यांचा व अनार्यांचा संघर्ष झाला आहे तसाच आर्या-आर्यांचा व अनार्या-अनार्यांचाही संघर्ष झाला आहे. येथे जसा वैदिकांचा व अवैदिकांचा संघर्ष झाला आहे तसाच वैदिका-वैदिकांचा व अवैदिका-अवैदिकांचाही संघर्ष झाला आहे. या संघर्षाची संमिश्रता समजण्यासाठी एवढी उदाहरणे नमुना म्हणून पुरेशी आहेत. वैदिकांचा व लोकायतांचा संघर्ष हा अनेक संघर्षांपैकी एक आहे. संघर्षाचे बारीक-सारीक मुद्दे पाहायचे असतील तेव्हा हे सर्व तपशील पाहावे लागतीलच. असे असले तरी काही महत्त्वाच्या मुद्द्यांच्या बाबतीत वैदिक आणि अवैदिक असे संघर्ष करणारे दोन स्थूल प्रवाह दाखविता येतात.

या दोन प्रवाहांच्या बाबतीत माझ्या पुस्तकात मी जे काही म्हटले आहे, त्यातील काही वाक्ये येथे उद्धृत करतो, “अशा रीतीने एका बाजूला विजयी आर्यांमधील सत्ताधारी लोक आणि पराभूत अनार्यांमधील सत्तालोलुप लोक यांनी वैदिक परंपरा उभी केली. दुसऱ्या बाजूला तडजोड न करणारे अनार्य आणि आर्यांमधील अप्रतिष्ठित लोक यांची एक अवैदिक परंपरा उभी राहिली. मात्र या दोन परंपरा जशाच्या तशा शुद्ध व स्थिर स्वरूपात आजपर्यंत टिकलेल्या नाहीत. प्रतिष्ठितांना वर उचलून घेणे, प्रतिष्ठेसाठी वर जाण्याची धडपड करणे, अप्रतिष्ठितांनी खाली घसरणे वा त्यांना खाली ढकलणे या प्रक्रिया तेव्हापासून आजपर्यंत सुरूच आहेत.... वैदिक परंपरा वेदांचे नाव घेऊन आपले हितसंबंध जपत आलेली आहे आणि बहुजन समाजाची लौकिक परंपरा वेदांना फारसा मान न देणारी वा विरोध करणारी आहे.”

प्रा. दीक्षितांनी याच परीक्षणात (पृ. २३) राजर्षि शाहू व संत तुकाराम यांचा निर्देश करून व्यक्त केलेल्या मताची या मुद्यांशी संबंधित असल्यामुळे थोडी चिकित्सा करूया. ते म्हणतात,डॉक्टर सांगतात की, “बहुजन समाजाची परंपरा वेदांना फारसा मान न देणारी व विरोध करणारी आहे. (२९) राजर्षि शाहू छत्रपतींची चळवळ डॉ. साळुंखे एका फटकान्यात पुसून टाकीत आहेत. तुकोबांची परंपरा ही बहुजनांची परंपरा आहे याविषयी मतभिन्नता असू नये पण तुकारामांनी म्हटले आहे, “वेदांचा तो अर्थ आम्हासीच ठावा, इतरांनी वाहावा भार माथा”, ही काही वेदांना विरोध करण्याची रीत नव्हे.

हा तर घोटाळा

येथे प्रा. दीक्षितांनी केलेल्या एका घोटाळ्याकडे मी आधी लक्ष वेधतो. मी वापरलेला ‘वा’ हा शब्द बदलून प्रा. दीक्षितांनी तो ‘व’ असा केला आहे. या एका कान्यामुळे अर्थामध्ये खूप तफावत पडते, म्हणून हा निर्देश करणे भाग आहे. अवैदिक परंपरेतील काही लोक वेदांना विरोध करतात. पण प्रत्यक्ष विरोधही करीत नाहीत आणि फारसा मानही देत नाहीत, असे इतर काही लोक असतात, असे मी सुचविले आहे. प्रा. दीक्षित मात्र अवैदिक परंपरेतील सर्व लोक वेदांना विरोध करणारे असतात, असे माझे मत असल्याचे गृहीत धरून राजर्षि शाहू व संत तुकाराम यांची उदाहरणे देत आहेत. वस्तुतः अवैदिक परंपरेत वेदांकडे पाहण्याचे अनेक दृष्टिकोन असू शकतात हेही माझ्या त्या विधानातून सूचित झाले आहे. संक्षेपाने लिहिलेल्या पुस्तकात असेच होते. खरे तर वैदिकांची परंपरा ही वेदांचे नाव घेऊन आपले हितसंबंध जपणारी आहे, असे म्हटल्यानंतर वेदांचा उपयोग हितसंबंध जपण्यासाठी न करणारे लोक वैदिक परंपरेत खऱ्या अर्थाने अंतर्भूत होऊ शकत नाहीत. स्वाभाविकच अवैदिक परंपरा त्यांना जवळची होते. राजर्षि शाहू आणि संत तुकाराम यांचा विचार या संदर्भात केला पाहिजे.

शाहूंच्या दृष्टीने अवैदिक लोकच स्वकीय

प्रथम राजर्षि शाहूंचा विचार करूया. राजर्षि शाहू वेदांचे अधिकारासाठी झगडत होते हा मुख्य मुद्दा प्रा. दीक्षितांच्या मनात आहे उघड आहे. या बाबतीत माझे म्हणणे असे -

१) राजर्षींचा संघर्ष प्रत्यक्ष रीत्या वेदांविषयीच्या आदरातून झालेला होता, असे म्हणण्यापेक्षा त्यांना वेदांचा अधिकार नाकारणाऱ्या ब्राह्मणांना त्यांची अस्मिता दुखावल्यामुळे आम्हांलाही अधिकार आहे, तो नाकारणारे तुम्ही कोण इत्यादी प्रकारची प्रतिक्रिया त्यांच्या या संघर्षातून व्यक्त झाली, असे म्हटले पाहिजे. ती वैदिकत्वाची द्योतक आहे, असे मी तरी मानत नाही.

२) वैदिक परंपरा वेदांच्या आधारे हितसंबंध जपणारी आहे, असे मी मानतो. स्वाभाविकच राजर्षी हे या अर्थाने वैदिक ठरू शकत नाहीत.

३) ज्यांना वेदांचा अधिकार नाकारण्यात आला होता ते कोणत्या अर्थाने वैदिक होते, असे म्हणायचे ? वैदिकांची बौद्धिक व मानसिक गुलामगिरी करणारे या अर्थाने ?

४) पण या सर्वांपेक्षा अधिक महत्त्वाचा असा एक मुद्दा आहे. राजर्षि शाहू वेदांच्या अधिकारासाठी संघर्ष करीत असले तरी ते खऱ्या अर्थाने वेदांना मानत होते, असे म्हणता येईल का ? वेदांना मानणे म्हणजे काय ? वेदांना मानणे याचे दोन अर्थ होऊ शकतात - अ) वैदिक परंपरा वाजूला ठेवून वेदांचे स्वतंत्र मूल्यमापन करून त्यातील चांगल्या भागांना मानणे. या अर्थाने मीही स्वतःला वैदिक म्हणायला तयार आहे. आ) वैदिक परंपरेचे वेदांना मानण्याविषयीचे काही निकष आहेत. ते मानणारालाच वैदिक म्हणता येईल. ते निकष लावले तर शाहू महाराज वैदिक ठरतात का, हे पाहायला हवे. हे निकष लावले, तर इतर बाबींचे सोडाच पण शाहूंनी वेदांच्या अधिकारासाठी भांडणे हेच मुळी त्यांच्या वैदिकत्वाला छेद देणारे आहे. त्यांनी वेदांचा अनादर केला, असे दाखविणारे आहे. वैदिकत्वाला

निवडक मराठी गद्य । ७२

विरोध करणारे आहे. वैदिक परंपरेनुसार कलियुगात ब्राह्मण व शूद्र हे दोनच वर्ण होते. स्वाभाविकच शाहू शूद्र असल्यामुळे त्यांना वेदांचा अधिकार नव्हता. शाहूंना या परंपरेविषयी खरोखर आदर असता तर त्यांनी ब्राह्मणांचे निमूटपणे ऐकून वेदांचा अधिकार मागण्याचा नाद सोडून द्यायला हवा होता. याचा अर्थ वेदांचा अधिकार सोडला तर वेदांचा मान राखला जातो आणि अधिकार मागितला तर वेदांचा अनादर होतो. शाहूंनी अधिकार मागितला हे तर उघड आहे.

५) वैदिक परंपरेला छेद देणाऱ्या इतरही अनेक गोष्टी शाहूंनी केल्या. वेदांचा अधिकार नसलेल्या लोकांना त्यांनी तो अधिकार दिला. क्षात्र जगद्गुरूचे पद निर्माण करणे हे काय वैदिक परंपरेत बसते ? अस्पृश्याच्या हॉटेलमध्ये जाणे हे काय वैदिक परंपरेत बसते ? हे वैदिक परंपरेप्रमाणे पौरोहित्य फक्त ब्राह्मणालाच करता येते. शाहूंनी या बाबतीत किती कठोर निर्णय घेतला, त्याचे फक्त एक उदाहरण देतो. त्यांनी २१ डिसेंबर १९२० रोजी आपल्या महाराणींना लिहिलेल्या पत्रात म्हटले होते, “जर तुम्ही माझ्या निष्ठावंत पत्नी असाल तर तुमचे सर्व ब्राह्मणी पुरोहित काढून टाकावेत व क्षत्रिय पुरोहितांकडून आपली धार्मिक कृत्ये करून घ्यावीत. या निश्चयापासून रेसभरही ढळू नका.” अशाच तऱ्हेची पत्रे त्यांनी आपली सून, वहिनी, भाऊ व मुलगी यांना लिहिली होती.

राजर्षि शाहूंनी वैदिकतेच्या अनेक कसोट्या नाकारल्या असल्यामुळे ‘वेदांना फारसा मान न देणारी वा विरोध करणारी’ अवैदिक परंपरा शाहूंना जवळची ठरते, स्वकीय ठरते.

राजर्षि शाहूंची चळवळ वेदांविषयीच्या पूज्यभावातून निर्माण झाली होती असे मुळीच नाही. वेदाचे नाव घेऊन काही उन्मत्त वैदिकांनी राजर्षींना वेदांचा अधिकार नाकारला होता. हा अपमान केवळ त्यांच्या एकट्यांचा होता, असेही नाही. वेदांच्या आधारे संपूर्ण ब्राह्मणेतर समाजाच्या मानवी प्रतिष्ठेलाच सुरुंग लावण्यात आला होता. शाहू महाराजांची चळवळ ही या

अधम कृत्याच्या विरोधात होती. त्यामुळे मी त्या चळवळीच्या विरोधात असण्याचा प्रश्नच निर्माण होत नाही. वेद शिकायला मनाई केल्या शूद्रांना विद्येपासून वंचित केल्यासारखे होत नाही असे म्हणून प्रा. दीक्षितां शाहूंच्या चळवळीचा अपमान केला आहे.

वेदांचा अंकित नसल्याची गर्जना

आता संत तुकारामांकडे वळूया. तुकारामांचा अभंग लिहिण्या अधिकार वेदांच्याच आधारे नाकारण्यात आला. त्यांची गाथा बुडविण्यात आली. त्यांचा अपार छळ करण्यात आला आणि अवघ्या ४२ व्या तऱ्या त्यांना मृत्यूच्या गुहेत ढकलण्यात आले. हे सगळे त्यांना वेदांचा अधिकार नाही, या सिद्धांताच्या आधारे करण्यात आले. या दोन्ही महापुरुषांची अविटंबना करण्याचे प्रयत्न वेदांच्याच आधारे करण्यात आलेले असत जणू काही ते दोघे वैदिक मार्गाचेच निष्ठवंत अनुयायी होते आणि अवैदिकते पुरस्कार करणारे साळुंखे त्या दोघांना कमीपणा आणत आहेत, असा आभास निर्माण करण्याची धूर्तता प्रा. दीक्षित दाखवीत आहेत. त्यां तुकारामांचे जे वचन उद्धृत केले आहे तेही वेदांचा गौरव करणारे नव्हेत वेदांचा अर्थ जाणून न घेता वेदांचे नुसते पाठांतर करून घमेंड बाळगणाऱ्या लोकांवर तिखट टीका करणारे आहे. नाही तरी माझ्यासारख्यांचाही असलेला विरोध प्रामुख्याने वेदांना नाही तर शोषणासाठी वेदांचा वापर करणाऱ्या परंपरेला आहे. वैदिक परंपरेवर तुकारामांनी अनेक वेळा हल्ला केला आहे. त्यातील काही वचने पाहण्यासारखी आहेत -

- १) घोडे काय थोडे वागविते ओझे ।
भावेविण तैसे पाठांतर ॥
- २) कोडीयाचे गोरेपण । तैसे अहंकारी ज्ञान ॥
- ३) विद्या अल्प परी गर्व शिरोमणी ।
मजहुनी ज्ञानी कोण आहे ॥
- ४) संतांचा महिमा तो बहुदुर्गम ।

- शाब्दिकांचे काम नाही येथे ॥
- ५) तुका तरी सहज बोले वाणी ।
त्याचे घरी वेदांत वाहे पाणी ॥
- ६) घोटवीन लाळ ब्रह्मज्ञान्या हाती ॥

पण या सर्व वचनांपेक्षाही अत्यंत महत्त्वाचे असे तुकारामांचे एक वचन आहे. ते म्हणतात, 'सिद्धीचा दास नव्हे श्रुतीचा अंकिला।' श्रुती म्हणजे वेद आणि येथे तुकाराम आपण वेदाचे अंकित नसल्याचे निःसंदिग्धपणे सांगत आहेत. जो वेदांचा अंकित नसतो त्याला वैदिक परंपरा वैदिक मानत नाही. ती त्याला नास्तिक मानून बहिष्कृत करायला सांगते हे मुद्दाम ध्यानात घ्यायला हवे. तात्पर्य, राजर्षि शाहू आणि संत तुकाराम यांच्या नावांचा वापर करून वैदिक परंपरेचा गौरव करण्याचा प्रा. दीक्षितांचा हेतू सफल होऊ शकत नाही. संत तुकारामांवरील माझ्या स्वतंत्र पुस्तकात मी याचे अधिक विवेचन करणार आहेच.

भारतीय संस्कृतीचा उगम वेदात ?

आता मूळ मुद्याकडे वळूया. वैदिक आणि लोकायत यांच्यातील संघर्षाबद्दलची माझी मते नाकारताना प्रा. दीक्षित लिहितात, "आजच्या भारतीय संस्कृतीचा उगम वेदात आहे हे खरे असले तरी आजच्या आमच्या संस्कृतीत वैदिक अंश फार थोडा आहे. मच्छलीपट्टणास समुद्रास मिळणाऱ्या कृष्णा नदीच्या पाण्यात महाबळेश्वरला उगमापाशी पडणाऱ्या पावसाचा जेवढा अंश असेल तेवढीही मूल स्रोतातील वैदिकता आज आमच्या संस्कृतीत नाही. यज्ञप्रधान किंबहुना यज्ञसर्वस्व असा श्रौत धर्म जैनाचार्यांनी आणि बौद्धाचार्यांनी संपवून टाकला. 'यागादिरेव धर्मः' असे म्हणत मीमांसकांनी त्याचे पुनरुज्जीवन करण्याचा प्रयत्न केला पण ज्ञानमार्ग की कर्ममार्ग की ज्ञानकर्मसमुच्चय अशा तऱ्हेचे विकल्प निर्माण करून शंकराचार्यांनी मीमांसकांचा प्रयत्न पुसून टाकला. 'मी म्हणत आहे ते सर्व वेदात सांगितले आहे' असे वारंवार म्हणत (My lady protests too

much) बौद्ध मत हे वेदान्त या नावाखाली शंकराचार्यांनी या देशात इथोसचा भाग बनविला. तथागत म्हणाले होते, "अनुभवाच्या रसायनात 'मी' आणि 'माझे' गाळून टाका. जे उरेल ते निर्वाण होय, मी ते अनुभव आहे." शंकराचार्य म्हणाले, "अहंकाराचा लोप करून निवळ साक्षित्व अनुभव घ्या, तेच शाश्वत आत्मतत्त्व होय." दोघांमधील फरक परिभाषेचा आहे, आशयाचा नाही. धर्माचा गाभा नैतिकतेत आहे हे वेदान्त मत संतांच्या - माध्यमाच्या द्वारा आजच्या भारतीय विचारधारेत मान्य पावलेले आहे. हा विचार वैदिक नव्हे. आजचा हिंदू बहुशाने बौद्ध अल्पांशाने वैदिक आहे." (पृ. २९-३०)

स्वतःला बौद्ध म्हणून जाहीर करा ना !

आजच्या भारतीय संस्कृतीचा उगम वेदात आहे हे प्रा. दीक्षितां खरे वाटत असले तरी ते प्रत्यक्षात खरे नाही. वेदांच्याही आधी एक सभ्य अशी सिंधू संस्कृती येथे नांदत होती. एवढेच नव्हे तर भारतीय संस्कृती सिंधू संस्कृतीच्याही आधीची मुळे सापडू शकतात. म्हणूनच वेद हे भारतीय संस्कृतीचे उगमस्थान असल्याचे सांगणे ही चक्क दिशाभूल आहे. या परिच्छेदात त्यांनी म्हटले आहे की, धर्माचा गाभा नैतिकतेत आहे बौद्धमत आहे, वैदिक नव्हे. या बौद्ध मताचा उगम वेदपूर्व अनार्य काळात झालेला आहे. जैन मताचाही उगम वेदपूर्व काळात झाला आहे, अहिल्लीचे सर्वसामान्य मत असल्याचे डॉ. रा. ना. दांडेकर सांगतात. दुसऱ्या एका संदर्भातील डॉ. दांडेकरांचे मत फार जुने म्हणून प्रा. दीक्षितांनी उद्धृत लावले आहे पण बौद्धमताविषयीचे वरील मत तर डॉ. दांडेकरांनी १९९० साली मांडले आहे. आता बौद्धमत इतके नैतिक आहे आणि आजच्या हिंदूंच्या व्यक्तित्वात वैदिकत्वापेक्षा ते अधिक रुजलेले आहे, असे स्वतःच सांगणाऱ्या प्रा. दीक्षितांना भारतीय संस्कृतीचा उगम वेदात नसून वेदपूर्व काळातील बौद्धमतात आहे, असे का बरे म्हणावेसे वाटत नाही ? काय स्पष्ट आहे. जीव वैदिकत्वात गुंतला आहे. अहंकार वैदिकत्वामुळे पुढे

निवडक मराठी गद्य । ५२

होतो आणि विष्णूचा करावे ? खरोखरच करावे. जे तुम्हांला ल असतील अभ्यासक येतील.

बुद्ध ब्राह्म

मलाही स्थू बौद्धांचे वि 'स्थूलमाना एखाद्या स महाराष्ट्राल अंतःकरण गंमत पाहा शंकराचार्य दीड हजार आशय शं ब्राह्मणांकडू गौतमबुद्धां म्हणण्यानुस रामायणासा घुसडला, बु

होतो आणि बौद्धमताची स्तुती तोंडदेखली आहे. अशा स्थितीत बुद्धांना विष्णूचा अवतार मानणे हा लुच्चेपणा नाही हे कशाच्या जोरावर मान्य करावे ? आजचा हिंदू बहुशाने बौद्ध आहे, या इतिहासाचे प्रा. दीक्षितांना खरोखरच भान ठेवायचे असेल तर त्यांनी स्वतःला बौद्ध म्हणून जाहीर करावे. जी तुमची अस्मिता आहे, आयडेंटिटी आहे, ती मान्य करण्यात तुम्हांला लाज वा संकोच वाटण्याचे कारण नाही. प्रा. दीक्षित असे करणार असतील तरच त्यांची ती भावना सच्ची म्हणता येईल आणि त्यांच्यासारख्या अभ्यासकांनी हे सत्य जाहीर केले तर इतर लोकही ते स्वीकारण्यास पुढे येतील.

बुद्ध ब्राह्मणेतर म्हणून

शंकराचार्यांच्या संदर्भात त्यांनी येथे जे काही म्हटले आहे ते मलाही स्थूलमानाने मान्य आहे. गौतम बुद्धांचे स्वतःचे तत्त्वज्ञान व नंतरच्या बौद्धांचे विचार यांत पडलेला फरक लक्षात घेतला पाहिजे म्हणून मी 'स्थूलमानाने' असे म्हणतो पण प्रा. दीक्षितांनी हे सगळे केव्हा तरी ब्राह्मणांच्या एखाद्या सभेत मांडावे आणि त्या सभेनंतर काय काय होते हे अखव्या महाराष्ट्रला सांगावे. काही अपवाद वगळता इतर ब्राह्मणांनी गौतमबुद्धांचा अंतःकरणापासून कधीही स्वीकार केलेला नाही. ब्राह्मणी अहंकाराची गंमत पाहा ! आशयाच्या दृष्टीने बौद्धांचेच तत्त्वज्ञान फक्त परिभाषा बदलून शंकराचार्यांनी सांगितले. स्वतः प्रा. दीक्षितच हे सांगतात. गौतमबुद्ध सुमारे दीड हजार वर्षे शंकराचार्यांच्या आधी होऊन गेले. याचा अर्थ त्यांनी तो आशय शंकराचार्यांकडून घेतला, असे म्हणता येत नाही. पण या दोघांना ब्राह्मणांकडून मिळणाऱ्या वागणुकीत जमीन अस्मानाचे अंतर आहे. शंकराचार्य गौतमबुद्धांच्या पासंगालाही पुरणार नाहीत. कारण प्रा. दीक्षितांच्याच म्हणण्यानुसार त्यांनी बोलूनचालून उसनवारी केली पण या देशात रामायणासारख्या ग्रंथात गौतमबुद्धांना चोर म्हणून हिणवणारा भाग ब्राह्मणांनी घुसडला, बुद्धांमुळे राष्ट्र बुडाल्याचा गवगवा केला. याउलट शंकराचार्य हे

न्यूटन व आईन्स्टाईन यांच्यापेक्षाही प्रतिभाशाली असल्याचा गौरव के जातो. हे असे का ? बुद्ध ब्राह्मणेतर होते, त्यातही ब्राह्मणांच्या ओळख पाणी न पिणारे ब्राह्मणेतर होते आणि शंकराचार्य मात्र ब्राह्मण होते आणि एखाद्या ब्राह्मणेतराने हिमालयाएवढे कर्तृत्व गाजवले तरी या देशात ब्राह्मणांच्या दृष्टीने ते तृणवत असते हेच यामागचे कारण होय.

हे काय संघर्षाखेरीज झाले ?

माझे संबंध पुस्तक एक चुकीचे चित्र उभे करते, असे प्रा. दीक्षित म्हणणे आहे. वैदिकांची जीवनदृष्टी आणि लोकायतांची दृष्टी यांचा सतत संघर्ष चालल्याचे माझे म्हणणे खरे नाही, असे त्यांना वाटते. आज वैदिक संस्कृतीत वैदिक अंश फार थोडा राहिला आहे, असेही ते म्हणतात. जैन व बौद्ध यांनी यज्ञप्रधान धर्म संपवून टाकला, असेही ते म्हणतात. बाबतीत माझे म्हणणे असे - लोकायतांनी वैदिकांबरोबर संघर्ष के असला तरी लोकायत हे वैदिकांशी संघर्ष करणाऱ्या अनेकांपैकी एक होते. याविषयी मी पूर्वी लिहिले आहेच. वैदिकांबरोबर संघर्ष करणारे लोकायतांखेरीज अवैदिक असे इतरही अनेक जण होतेच. आता देशातील यज्ञधर्म संपवून टाकला गेला हे काय संघर्षाखेरीज झाले ? आपल्या संस्कृतीत वैदिकतेचा अंश फार थोडा आहे, असे प्रा. दीक्षित म्हणतात. ही स्थिती वैदिकांनी स्वेच्छेने स्वीकारली आहे काय ? अवैदिकांनी वारंवार हल्ले केल्यानंतर वैदिकतेचे व यज्ञधर्माचे समर्थन करणे कळत झाले आणि म्हणूनच वैदिकांना या गोष्टींचा त्याग करावा लागला. तर तुम्ही संघर्ष झाल्याचे नाकारता ?

दूध कोण ? साखर कोण ?

या परिच्छेदाच्या अखेरीस प्रा. दीक्षित म्हणतात, "आजचा हिंदू बहुशाने बौद्ध व अल्पांशाने वैदिक आहे. बुद्धानुयायी व बौद्ध धर्म येणारे परागंदा झाले नाहीत. ते येथेच मुरून राहिलेले आहेत. दुधात विरघळलेले साखर जशी निराळी काढून दाखविता येणार नाही तसा बौद्ध धर्म हिंदूंच्या

धार्मिकतेपासून वेगळा काढून दाखविता येणार नाही. बुद्दाला विष्णूचा नववा अवतार म्हणण्याचा आशय हा आहे. तसे म्हणण्यात लुच्चेपणाचा भाग नसून इतिहासाचे भान आहे." दुधात विरघळलेल्या साखरेचे प्रा. दीक्षितांनी दिलेले उदाहरण चुकीचे आहे. कारण साखर दुधात विरघळल्यानंतर पाहणाराला हे काय आहे म्हणून विचारले तर हे दूध आहे असे तो म्हणेल, साखर आहे असे तो म्हणणार नाही. याचा अर्थ दुधाचे अस्तित्व स्पष्टपणाने शिल्लक राहते आणि साखरेचे अस्तित्व विरघळून गेल्यावर स्पष्टपणाने दिसत नाही. आता बौद्ध धर्मांमध्ये जर नैतिकता होती तर बौद्ध धर्माला दुधाचे स्थान देऊन वैदिक धर्माला साखरेचे स्थान का दिले नाही ? बुद्दाला विष्णूचा अवतार मानण्यात लुच्चेपणाचा भाग नसून इतिहासाचे भान आहे, असे प्रा. दीक्षित म्हणतात. खरे म्हणजे यात लुच्चेपणाचा भाग आहेच. तसे नसते तर नैतिकतेचा उपदेश करणाऱ्या बुद्धांना सर्वश्रेष्ठ मानून विष्णू वगैरेंना त्यांचे अवतार का मानले नाही ? वैदिकांचा समन्वय इतरांना गिळंकृत करून टाकणारा असतो हेच यावरून स्पष्ट होते. समन्वयानंतरही आपलेच वर्चस्व राहिले पाहिजे आणि त्यासाठी पाहिजे त्या प्रकारच्या युक्त्या केल्या पाहिजेत, अशी वैदिकांची चाल होती.

(आता आमच्या धडावर आमचेच डोके असेल !)

